

TÖRTÉNETI IRODALOM.

Az egyházi szláv nyelv hazája és a magyar honfoglalás, írta Volf György (Budapest, 1897.)¹⁾

Az itt szóban forgó tanulmány azon munkák közé tartozik, melyek a bennük foglalt kérdéseket nemcsak a kellő adatok felhasználásával széles és szilárd alapon, hanem egyszerű és kritikaiával is tárgyalják. Azon olvasó, kiben az ilyenek iránt megvan a kellő érzék, e munka fejezeteit fokozódó érdekléssel fogja áttanulmányozni s egyes lapjait, sőt fejezeteit ismételtelen átolvasni s végéhez érve azon megnyugtató érzéssel fogja kezéből letenni, hogy főtartalmáról magának oly világos ismereteket szerzett, melyek képessé teszik arra, hogy a felvetett kérdések egynémelyikével szemben állást foglaljon. Szerzőjének szerény véleményem szerint sikerült tudományos meggyőződését nemcsak felettébb valószínűnek tüntetni fel, de még ennél több is sikerült, az t. i., hogy bizonyára sokan lesznek a figyelmes olvasók közt, a kik ebben vele osztozni fognak s ezen előnyét annyi más író felett nagy mértékben erős logikájának s éles kritikájának fogja köszönni.

»Az egyházi szláv nyelv hazája és a magyar honfoglalás« cz. tanulmány különnyomata 96 lapra terjed s következő tartalommal bír:

- I. A kérdés múltja és magyar vonatkozása 1—10. ll.
- II. A maczedon eredet fölélesztése 10—15 ll.
- III. Cyrillus és Methodius nyelve 15—24 ll.
- IV. A maczedon nyelvjárások tanúsága 24—37 ll.
- V. A pannon eredet 37—51 ll.
- VI. Régi szláv jövevényszavaink ószlovén sajátosságai 52—57 ll.
- VII. A pannonföldi szláv helynevek tanúsága 57—65 ll.
- VIII. A marahánvidéki szláv helynevek tanúsága 65—79 ll.
- IX. Folytatás 79—87 ll.
- X. Következtetések a marahánvidéki szláv helynevekből 87—92 ll.
- XI. A pannon és marahán szláv nyelv egységes és ószlovén volta 92—96 ll.

¹⁾ A m. tud. Akadémia I. osztályában 1896. nov. 3-án és 23-án olvasott értekezés. Különnyomat a Nyelvtud. Közlem. XXVII. kötetéből.

E tartalomból máris előre megtudhatjuk, hogy mi a fő-tétel s hogy annak tárgyalása minő irányban vezet.

Az ó egyházi szláv irodalom nyelvét szerző helyes megjegyzése szerint *ószlovénnak* kell neveznünk, mert ezt a nyelvet a legrégebbi okmányok, melyek erről szólnak, szlovénnak mondják, így a karantán névtelen, VIII. János pápa stb., s ószlovénnak azért kell neveznünk, hogy a szintén szlovénnak nevezett vend nyelvtől megkülönböztessük. E nyelvet Dobrowsky,¹⁾ egyedül azon körülményre támaszkodva, hogy a szláv liturgia megteremtői, Cyrillus és Methodius, déli Macedóniában, Szaloniki városában születtek, maczedóniai eredetűnek tartotta. E véleményében hosszú ideig osztozott vele Šafařík is, de élte vége felé Kopitar véleményére tért. Kopitar már 1809-ben az ószlovén nyelv pannoniai eredete mellett foglalt állást s e gondolatát, mint szerzőnk megjegyzi, először a közte és Dobrowsky közt folyt levelezésben érlelte és fejtegette (l. a 4-dik lapon). »Sok nyomós nyelvi adatot összeszedve — írja Volf György — 1836-ban a »panonnetas linguae Slavorum sacrae« előtte egészen kétségtelen« (u. o.). Az ószlovén nyelv pannon eredetét — olvassuk Volfnál — legfényesebben, legtöbb tudománnyal és legnagyobb elmeéllel *Kopitarnak* nagy tanítványa, *Miklosich* védte,²⁾ és itt Volf megjegyzi, hogy a pannon eredet védői rövidség okáért és talán a potiori Pannoniát mondva, mindnyájan hozzá értik a hajdani Nagymorvaországot is vagy ennek legalább keleti, a X. század eleje óta Magyarországhoz tartozó részét.³⁾ Midőn a kérdés kifejtése eddig haladt, ismét Szaloniki vidékére kezdtek gondolni, de ez a fölvetés, mellőzve minden egyebet, mint Volf megjegyzi, már azért sem elfogadható, mert az ószlovén nyelvnek van declinatioja és infinitivusa, ellenben a maczedon nyelvjárásoknak nincs és hogy viszont az ószlovén nyelvnek nincs névmutatója, ellenben a maczedon nyelvjárásoknak van. A pannon elmélet hívei thesisük mellett igen helyesen latba vetették a magyar nyelv tanúságát is,⁴⁾ s mint Volf e helyen megjegyzi, »annyit az elmélet ellenei is kénytelenek elismerni, ha van e kérdésben

¹⁾ Daubrawsky (de Solnik) József (szül. 1753-ban Gyarmaton Győrmegyében, meghalt 1829-ben Brünnben) ide tartozó két munkája 1. Institutiones Linguae Slavicae dial. veteris (Prága, 1822.) 2. Cyrill und Method der Slaven Apostel, historisch-kritischer Versuch (U. ott., 1823.) L. Szinnyi József. Magyar Írók stb. II. k. 6. f.

²⁾ 4. l.

³⁾ U. o.

⁴⁾ Már eleve igen valószínűnek látszott, hogy nyelvünk számos szláv elemét nem másutt, hanem itt a hazában vette fel magába.

döntő fegyver, akkor egyedül a magyar nyelv az stb.«¹⁾ A magyar nyelvben, »még pedig csakis ő benne és sehol másutt, a pannon és marahán (hajdani morva) szlávok nyelve, mielőtt örökre elnémult, számos mély nyomot hagyott stb.«²⁾ Ez okból igen jól tennék a szláv nyelvészet művelői, ha Miklosich példájára nyelvünkkel behatón foglalkoznának, mert bárhol is legyen az ószlovén nyelv eredete, Maczedoniában avagy Pannoniában, ez minden tekintetben a mi nyelvünkhöz áll legközelebb.³⁾ Azok, kik az ószloven nyelvet beszélték, melynek hangtani legfeltünőbb sajátosságait megkapjuk saját nyelvünk legrégebb szláv eredetű jövevényszavaiban, végkép eltűntek, »azt sem tudjuk, mikor és hogyan; csak annyi bizonyos, hogy honfoglalásunkat bajosan élhették túl csak száz évvel is.«⁴⁾ Ennek a népnek »se elköltözéséről, se kiirtásáról nem lehet szó; annak is ennek is hire maradt volna, s így nincs más magyarázat, mint a mi nek elfogadására nyelvünkbe jutott föltűnő sok szava is⁵⁾ kényszerít, hogy belénk olvadt, hogy velünk egy vér lett«. Hogy az ószlovén nyelv csakugyan pannon eredetű, Volf megjegyzése szerint már azon nyomos érv által is támogatható, hogy, midőn a szláv liturgia a pannon és marahán szlávok földjén hazai nyelvvel akarta pótolni az idegen latint, nem valószínű, hogy oda idegen nyelvet vittek volna be.⁶⁾ A mai vendek és tótok egyáltalában nem utódjai azon népnek, mely az ószlovén nyelvet beszélte, mint a hogy azt nyelvjárásaik kétséget kizárólag bizonyítják. Volf méltán hivatkozhatik arra, hogy az ószlovén nyelv hazájára vonatkozólag legelőször ő utalt a kérdésnek magyar szempontból is figyelemre méltó voltára, s a Magyar Nyelvőr XV. kötetében ő volt az, ki egy alkalmi jegyzetben kiemelte, hogy erre nézve a magyar nyelvnek nemcsak fontos, de egyenesen döntő szava van.⁷⁾ A szláv nyelvek európai hírű, kitűnő ismerőjével, Ásbóth Oszkárral, folytatott vitáját az érdeklődő a »Nyelvtud. Közlemények« XXV. és XXVI. kötetében fogja megtalálni. A maczedon elmélet hívei Volf szerint arra az egyetlen adatra támaszkodnak, hogy a két szláv apostoltestvér Cyrillus és Methodius Szalonikiban született. Volf ez állítása túlzottnak látszik lenni, mert a szlávistákat, mint

1) 5-dik lapon.

2) 6-dik l.

3) U. o.

4) 7. l.

5) Miklosich 956 ilyen szavat hoz fel. »Die slavischen Elemente im Magyarischen« cz. művében (Bécs, 1871.)

6) 8. l.

7) 9. l.

Asbóth Oszkár¹⁾ »Az ószlovén nyelv hazája« című vitaírástól látom, nemcsak a szaloniki születés, hanem nyelvészeti okok is a maczedon elmélet elfogadására határozták, u. m. a *ja*-t jelentő glagolita jel azon hangzat kifejezésére szolgál, melyet a magyar nyelv szavaiban hol *é*-nek, hol *ja*-nak ejtünk ki, mint p. *ebéd* és *jászol*, mely hangzatot Cyrill csakis *ja*-nak ejtette ki, a mit Asbóth és a többi szlávista véleménye szerint a bolgár nyelv hatása alatt tett. Kyrillos († 869) s Methodios († 885) Szalonikiben születtek ugyan, de görög szüléktől s anyanyelvük görög volt. Hogy minő szláv nyelvjárást tanultak és hol, Szalonikiben-é vagy Konstantinápolyban, vagy másutt, arról nincs tudomásunk. De Volf szerint a legrégebb ószlovén emlékek semmiképen sem hajlandók Cyrillusra és Methodiusra vallani, mert a bennök előforduló nagy és számos görög nyelvbeli botlásokat »a görög anyanyelvű, kiváló görög műveltségű és általában az akkori időkhöz képest nagy tudományú Cyrillusról és Methodiusról föltennünk teljes lehetetlen.«²⁾ Ennél a kérdésnél nagyon is megfontolandónak tartom annak lehetőségét, hogy a görög nyelvhibák a leirók tollából eredhettek, mint a hogy ezt csakugyan oly sokszor látjuk. Régi görög kodexekben is feles számmal fordulnak elő az ilyen hibák, a hol pedig a leirók magok is görögök voltak. Az ószlovén nyelvnek láttuk egy oly sajátosságát, mely, ha a magyar nyelv szláv elemeiből igyekeznünk megalkotni magunknak a pannon szláv nyelvről való ismeretünket, abba nehezen illeszthető, tudni illik egy bizonyos glagol jelnek egységes kiejtését, míg a magyarban azon így megjelelt hangzatnak kétféle kiejtés felel meg. De túlfelől az ószlovén nyelv nasalismusa (rhinesmus) a maczedon nyelvterületen Volf s az általa idézett Oblak szerint csakis szórványosan fordul elő, mikor ez az ószlovén nyelvnek rendes és annyira jellemző sajátossága.³⁾ Szaloniki környékében még nyoma sincs a nasalismusnak. Az ószlovén nyelv két félhangzója közül csak az egyik van meg a maczedon nyelvjárásokban: »csaknem valamennyiben, mint a bolgár nyelvjárásokban általában, az ѣ (*ü*), mely nemcsak az ószlovén ѣ, hanem az ѣ helyén is áll.«⁴⁾ »A két ószlovén, és már az ósszlávban föltehető félhangzónak etymologiai megkülönböztetéséről tehát egy bolgár vagy maczedon nyelvjárásban sem lehet szó.«⁵⁾ Az *št* és *žd* tekintetében a keleti és délkeleti bolgár nyelvjárások meg-

¹⁾ Nyelt. Közl. XXVI. köt. 2. f. 221 l.

²⁾ L. a 18-dik lapon.

³⁾ A 27-dik lapon.

⁴⁾ 27. l.

⁵⁾ 28. l.

egyeznek az ószlovénnel, míg a maczedon nyelvjárások elég messze esnek tőle, azonban maga Volf is kiemeli, hogy *št* és *žd* a helyüket elfoglalt *k*, *t* és *ǰ*, *d* mellett mégis csak előjönnek.¹⁾ Az *l* epentheticum, mely az ószlovénban megvolt, a mai bolgárban nincs meg, s a hol mégis mutatkozik, ott idegen. De Volf megjegyzése szerint nemcsak az ószlovén hangtan, hanem az alaktan sem kedvez a bolgár maczedon eredetnek, mert az ószlovén nyelvnek van declinatioja és infinitivusa, ellenben a maczedon nyelvjárásoknak nincs, és viszont az ószlovén nyelvnek nincs névmutatoja, ellenben a maczedon nyelvjárásoknak van.²⁾ »A névmutato fölvétele, valamint a román nyelvekben, úgy a bolgár és maczedon nyelvjárásokban is kétségkívül a legszorosabb kapcsolatban van a declinatio elhagyásával.«³⁾ Saloniki nyelvjárása három névszói esetet zavar össze, u. m. a genitivust, dativust és accusativust.⁴⁾ A hátratevő névmutato a maczedon nyelvjárásokban Volf szerint uralaltáji sajátság, tehát a régi bolgár-török nyelvjárás befolyása azokra. A magyar nyelv legrégibb szláv elemeiben ugyanazon hangtani sajátságokat látjuk, melyeket az ószlovénben, u. m. 1. a nasalismust, p. o. *korong*, *rend* stb., 2. a két irrationalis hangzó vagy félhangzó Ѣ (*ü*) és Ъ (*í*) megkülönböztetését, p. o. *moli*, ószlovén мѡѡ, — *eczet*, ószlovén оцѣт; 3. a *št*, *žd* mássalhangzócsoportot, p. o. *pest*, *mostoha*, — *rozsa* stb. Nyelvünknek egy oly szláv jövevény szava sincs, melyben akár elülálló, akár hátratevő névmutato rejlenék.⁵⁾ Az *l* epentheticumra is hoz fel Volf példát, u. m. a »szablja« (sablja) szót.⁶⁾ A *lencse* és *szeréncse* szavainkban előforduló *cs* hangot Volf a megelőző mássalhangzónak tulajdonítja s ezzel nézetem szerint létjogát kellőkép kimagyarázza. De van egy más tehető ellenvetés a magyar jövevény szavak pannon eredete ellen, u. m. azon észrevétel, hogy az ószlovén nyelv említett hangtani sajátságai közül a nasalismus, a két félhangzó s az *št*, *žd* mássalhangzócsoport, éppen úgy mint a magyarban, megvan az oláh nyelv szláv elemeiben is. Munkácsi Bernát éles megfigyelése szerint egy ezen sajátságokkal bíró szláv nyelvre vall magának Etelköznek bizanci iróktól Ὠγγλος Ὠγγλος, Ὠγγλος alakban fentartott ősi szláv neve is, ószlovén *agla*, orosz *ugol* »szöglet.«⁷⁾ Azok a szlávok, kik Etelközt lakták az *ugliči*-k

¹⁾ L. a 29. l.

²⁾ 31. l.

³⁾ U. o.

⁴⁾ 33. l.

⁵⁾ 54. l.

⁶⁾ 57. l.

⁷⁾ L. »Ethnographia« VIII. évf. I. sz. s »Akad. Értesítő« 91. f.

törzse volt (»folyószögletlakók,« mint Munkácsi a nevet helyesen fordítja). Hogy az uglicsi-k az *ant*-ok törzseiből eredtek vagy sem, a szláv ethnographia egyik fontos kérdése, melyet talán a további nyomozások tisztába fognak hozni. Az uglicsi törzs nyelvét a Dnjepertől nyugatra beszélték. A bajor földrajzíró *unlizi*-nek (e. h. *unglizi*) nevezi őket s 318 várossal bír »populus multus«-nak mondja; egymásután változtatják e szlávok uraiakat: egy ideig a bolgárok, majd a magyarok, besenyők, oroszok és kúnok hatalmi körébe esnek, míg végre körülbelül a XIII. században az oláhságban enyésznek el.¹⁾ A pannon szlávok nyelve, melyet csupáncsak a magyarból tudunk rekonstruálni úgy a hogy, az uglicsi-k nyelvjárásával közel rokonnak látszik lenni, s az említett ellenvetést csakis egy ilyen szoros rokonság fölvétele enyésztheti el. Volf az ószlovén nyelv pannon eredete mellett még az abban előforduló latin és germán szóalakokat hozza fel. Ezen kétségtelen adattal szemben megjegyzi Asbóth Oszkár, hogy akár hány német szó eljutott a szlávokhoz és valamennyi szláv nyelvben elterjedt jóval Cyrill működése előtt. A latin szó pedig a régi római birodalom területén több uton is kerülhetett a bolgár-macedon nyelvjárásokba.²⁾ »De meglehet (írja Asbóth), hogy Volf arra a latin-német hatásra gondol, a mely az egyházi terminológiában a sokkal erősebb görög hatás mellett is tagadhatatlan. *Kopitar*, *Miklosich* és mások tényleg hivatkoztak is erre, de már régen megmondták, hogy *Cyrill* elfogadhatta a hiveinél talált és már megszokott keresztény terminológiát, de azért mégis anyanyelvére fordíthatta az egyházi könyveket.« Asbóth Oszkár ugyanis a legtöbb jelenlegi szlávistával egyértelműleg Miklosich állításával szemben az ószlovén nyelvet bolgár eredetűnek mondja, de megjegyzi, hogy az az ószlovén a pannonszláv nyelvvel közel rokon volt, s ezért úgy a pannon területen, mint Nagy-Morvaországban könnyen érthették, noha ott idegen, holt liturgiai nyelv volt.³⁾ — A pannon nyelv declinációjáról a magyar nyelv szláv jövevényszavai nem tanuskodnak ugyan, de a praepositió vagy postpositió hiánya ezekben annak megvoltát eléggé bizonyítja.

Miklosich véleménye szerint, melyet Volf Gy. teljertalmulag fogadott el, »minden oly irodalmi nyelvnel, melynek eredete ismeretlen, a legelső és legtermészetesebb föltevés az, hogy azon a vidéken és annál a népnél beszélték mint élő nyelvet,

¹⁾ L. Munkácsi B. »A magyar-szláv ethnikai érintkezés kezdetei« cz. értekezését az id. h.

²⁾ L. Nyelvt. Közlemények XXVI. köt. 2. f. a 223—24 ll.

³⁾ U. o., a 220 l.

a melyen és a melynél maga az illető irodalom keletkezett. Minthogy pedig a történet tanúsága szerint az ószlovén irodalom pannon és marahán földön a pannon és marahán szlávoknál keletkezett, (Miklosich) egész helyesen itt keresi az ó-szlovén nyelvet is.«¹⁾ Ez csakugyan mind úgy volna, mint a hogy a nagyérdemű Miklosich és vele teljesen egyértelműleg Volf is mondja, ha az a történeti tanúság tisztán állana előttünk s kétséget kizáró volna, de bár szerény és egyáltalában nem mérvadó nézetem szerint is nagy valószínűség szól mellette, a tétel a kétséget ki nem zárja s kinyomozása további kutatásokat igényel. »Rasztisláv azért kéret Konstantinápolyból hit-hirdetőket, hogy marahánjait saját nyelvükön oktattassa« (l. *vita sancti Constantini* cap. XIV.²⁾ Ez a szándék mindenesetre nagyon valószínűnek látszik. — A magyarországi vend és tót nyelvjárás nagyban különbözik az ószlovén nyelvtől, ezeknek tehát nincs semmi közük azon néppel, mely egykor az ószlovén nyelvet beszélte, illetve, Volf szerint a pannon és marahán nyelvvel.

Oblak jeles szlávista Volf idézetében maga is állítja, hogy a magyarországi szlovének mai nyelvjárása nem nagyobb mértékben ó-egyházi szláv (ószlovén) mint a többi szlovén nyelvjárások többsége.³⁾ Abból, hogy a magyar szláv eredetű régi jövevényszavak egyöntetűek, Volf helyes logikával arra következtet, hogy a pannon és marahán nyelv közt alig lehetett valami jelentékeny különbség, legfeljebb annyi, a mennyi egymáshoz közel eső nyelvjárások közt szokott lenni. Az *l* epentheticum-nak Volf szerint Oblak, úgy látszik, azért tulajdonított oly nagy fontosságot, hogy az ószlovén nyelv hazájának megállapításánál annál biztosabban kirekeszthesse Nagymorvaországot.⁴⁾ Ilyen czélatosságot biztos megindokolás nélkül soha sem kellének komoly tudósokról feltételeznünk, kiket mindenek felett az igazság keresése vezet, de még másokról sem, ha erre kétséget kizáró bizonyítékaink nincsenek, mert a látszat sokszor megtéveszt, valamint nem sokat erősíthetünk a pusztá hasonlatossággal.

Az első, ki a magyar nyelv szláv elemeit kutatta, a XVI. évszáz második felében *Faustus Verantius*⁵⁾ volt, ki »*Dictionarium quinque nobilissimarum Europae linguarum stb.*« cz. művét Velenczében 1595-ben nyomatta ki. Művéből

¹⁾ Az ismertetésünk tárgyát alkotó mű 38-dik l.

²⁾ A 40. lapon.

³⁾ I. az 51. l.

⁴⁾ L. az 56-dik lapon.

⁵⁾ Verancic dalmata Sebenico-ból. meghalt 1617-ben.

Gyarmathi Sámuel bőven merített, de a kellő kritikát nem alkalmazta, majd Leschka István († 1818-ban) s utána Dankovszky G. következett a szótári összehasonlítás terén. Végül a kiváló tudós nyelvész, Miklosich Ferencz, vette a kérdést vizsgálat alá s e tanulmányának első eredményeit »Die Slavischen Elemente im Magyarischen« cz. művében tette közzé.¹⁾ Id. művének bevezetésében röviden méltányolja az őt megelőztek igyekezeit s ezek közt leginkább Verantiust emeli ki.

Legrégibb szláv jövevényszavainkban, mint Volf megjegyzi, az ószlovén *a* és *e* helyett vend *o* és *e* vagy tót *u* és *a* (*e*), továbbá az ószlovén *i* és *ü* helyett vend *e* (*a*), tót *a* (*o*, *e*), az ószlovén *št* és *žd* helyett vend *ě* és *j*, tót *c* és *dž* és végül az ószlovén *g* helyett tót *h*-t nem találunk.²⁾ De nemcsak a közszavakban nem találunk ilyeneket, hanem a magyarországi régi szláv eredetű helynevekben sem.³⁾ »Bizonyító természetesen — írja Volf — a helynek csak régi neve lehet. Azért minden latba vetendő mai helynevet, hacsak egész világosan nem viseli magán a régiségnek félreismerhetetlen bélyegét, vissza kell kísélnünk, a meddig csak lehet, a multba.«⁴⁾ Vend lakosság jelenleg a régi Pannonia azon területén lakik, mely Vas- és Zalamegye közt oszlik meg s Vasmegye mura-szombati járásában három olyan helynév van, melynek mostani szláv kiejtése csakugyan vend, u. m. *Krôg*, *Szabota* és *Gradiscsi*; ezen helynevek a magyar kiejtésben, *Korong*, *Mura-Szombat* és *Gradistya*-nak hangzanak. A magyar kiejtés az ószlovénnel egyezik meg, mert az első két helynév az ószlovén nasalismust mutatja, a harmadikban pedig az ószlovén *št* hangzat van meg.⁵⁾ »A magyar tehát e helyneveket nem a vendtől, hanem megfordítva a vend a magyartól vette át és a maga nyelvéhez idomította. Leghallhatóbban elárulja ezt *Szobota*, a hol egész magyarosan az első szótagon van a hangsúly, míg a szombat napját jelentő közös vend *Szobota* szónak második tagja hangsúlyos.⁶⁾ E háromnál — írja folytatólag Volf — több olyan világos vend sajátságú helynevet az egész vend vidéken nem találunk és még e három sem azt bizonyítja, hogy a vend már a magyar honfoglalás előtt lakta Pannoniát, hanem épen az ellenkezőről tanúskodik.«⁷⁾ A pannoniái terü-

¹⁾ Bécs, 1871.

²⁾ L. az 58—59 ll.

³⁾ L. u. o.

⁴⁾ Az 59. l.

⁵⁾ A 62. l.

⁶⁾ U. o.

⁷⁾ U. o.

letről közölt helynevekből Volf két tanulságot következtet, u. m. először is a vend teljességgel nem akadály, hogy Pannoniába a IX. században oly szláv népet ne tegyünk, mely az ószlovént anyanyelvűl beszélte. Másodszer pedig a magyar nyelvben megőrzött pannon helynevek bizonyossága szerint az a IX. századi pannon szláv nép valósággal oly nyelvet beszélt, mely az ószlovénhez úgy hasonlított, mint egyik tojás a másikhoz.«¹⁾ Tót lakosság az egykori marahán birodalom azon területén lakik, mely Bars, Esztergom, Komárom, Nyitra, Pozsony, Trencsén és Turóc megyékre oszlik.²⁾ E területen előforduló tót helynevek egy nagy része magyarból van rontva, egy másik része magyarból van átfordítva, megint egy másik része németből romlott, s csak kevés helység van a magyartól függetlenül elnevezve s ezek is előbb magyar nevéek voltak.³⁾ Több oly magyar helynév fordul elő e nomenklaturában, melynek eredeti alakja ugyan szláv, de korántsem tót, hanem az ószlovénnal megegyező marahán, ilyen a tót *Kakasova* Nyitra megye nagytapolcsányi járásában, mely nyilván a magyar *Kakasfalva* vagy *Kakasfalú*-ból romlott, a mely viszont egy az ószlovén *kokošo*-val azonos marahán szóból lett, mert tótul a »kakas« tudvalevőleg nem *kokosi*-nak, hanem *kohút*-nak mondatik.⁴⁾ A német eredetű s néhány újabb keletű helyneveken kívül a többin »kétségtelen a magyar bélyeg, még azokban is, melyek a magyarban szláv eredetűek.«⁵⁾ »Itt is kitünik tehát, írja folytatólag Volf Gy., hogy ezeken a helyeken előbb magyar lakott és csak azután került helyébe a tót. Hasonlóképen kitünik az is, hogy több helyen a magyart olyan szláv lakosság előzte meg, a melylyel a tót nem érintkezett, a mely már régen elvegyült a magyar közt, mikor a tót beköltözhetett, mert a szláv lakosság szavait a tót nem közvetlenül, hanem csak a magyarból, magyar átalakítással vette át. Itt már nem szükséges ismétetni, hogy e szláv a marahán volt.⁶⁾ A Volf által közölt helynevek közül azonban *Koszmály* Bars megye lévő járásában közelébb látszik állani a tót *Kosma* »bozont« névszóhoz, mint annak *Kosmъ* hangzású ószlovén társához.⁷⁾ *Divék* hn. szintén hasonlóbb a tót *divak*-hoz mint az ószlovén *divъ*-hoz »csoda« értelmében. A hajdani marahán terület leg-

1) 65. l.

2) 66. l.

3) I. a 78. l.

4) 74. l.

5) 71. l.

6) U. o.

7) I. a 70-dik lapon.

régibb szláv eredetű helyneveiben elég gyakori mássalhangzó a *g*, már pedig a tótnak »kivéve a lengyelhez átmenetet alkotó szepesit és sárosit, a morvával és csehhez egyetemben egyik jellemző sajátága az, hogy *g* helyett *h*-t mond.«¹⁾ De nem csak ez, hanem az ószlovénnek kétféle orrhangzója, mely a helynevek tanúsága szerint a marahán nyelvjárásban ép úgy megvolt, mint a pannonban, a tótnban nem fordúl elő, így p. o. Nyitra megyében *Péntekfalva*, ószlov. *peŕtěkъ*, tót *piatok*, — Pozsony megyében *Gomba*, ószlov. *gaba*, tót *huba* »gomba.«²⁾ — Trencsén megyében *Bolondócz* s a *Szvatopluk* név eredeti kiejtése *Sfentopulchus* VIII. János pápa levelében.³⁾ Nemcsak a tótnban, de a csehben (melynek Miklosich a tótot egyik dialektusának tartja) sincsen nasalismus s a *h* a *g* helyett a csehben is ősrégi.⁴⁾ »Hogy a tót réteg mikor kezdett a magyarra rakódni, — írja Volf György — arról semmi biztos adatunk nincs. A legrégebb nyom, melyet találtam, a Vág folyó nevének *Vaha* alakja 1271-ről, melyben a marahán *g* helyén a cseh-morva-tót *h* van.«⁵⁾ A tót helynevek Volf szerint sehol sem mutatkoznak sem a magyar, sem a német helynevek előtt, hanem mindenütt csak ezek után. »Hogy hová lettek (a marahánok) — írja Volf, — arra feleletet ad az, hogy szavaiknak egy jelentékeny része tovább él a magyarban. A hova szavakat rejtették, ott rejlenek ők maguk is. Magába olvasztotta a magyarság, mint magába olvasztotta a pannon szlávokat is, kik a marabánokkal, a magyarban megőrzött bőséges szókincs tanúsága szerint, egy nyelvet beszéltek és egy törzsokból valók voltak.«⁶⁾ Szerzőnk jeles művét e szavakkal végzi, melyekbe mintegy tanulmánya egyik végeredményét összegezi: »Az ószlovén nyelv hazáját keresve, arra az eredményre jutottunk, hogy a vendek és tótok csak jóval a magyar honfoglalás után költöztek Magyarországra. Ezzel kitünt, hogy az összes ma élő nemzetiségek között Magyarországnak legrégebb lakója maga a magyar, a ki ez országot teremtette és ezer éven át mind máig megtartotta.«⁷⁾

Szláv közzavak nyelvünk minden vidékén, a magyar nyelvjárások mindegyikében, egyaránt fordulnak elő s hazánk egész

¹⁾ I. a 82. l.

²⁾ A 84. l.

³⁾ 85. l.

⁴⁾ 87. l.

⁵⁾ 88. l.

⁶⁾ 90. l.

⁷⁾ A 96. l.

területén mindenütt a magyar helynevekkel elegyesen szláv eredetű helynevekre is találunk. A székelyek »szövő szék« helyett *osztovát*-ot, »rokkának szára« h. *gusaly*-t, »metélt h. *laská*-t, a szintén szláv eredetű »ruha« h. *gunya*-t mondanak, a mely szláv eredetű szó az új-görögbe is átment m. *γούρα* stb., ezek közül azonban egyik és másik nyelvünk más vidékein is előfordúl, így p. o. *gunya* Csúzi Zsigmond »Zengedező sipszó« című művében. Háromszékmegye helynevei közt szláv eredetűek feles számmal fordulnak elő, így *Bereczk*, *Borosnyó*, *Csernáton*, *Csomortány*, *Esztelnek*, *Gelencze*, *Hatojka*, *Kásson rétje*, *Kovászna* stb. Az erdélyi részek többi megyéjében, a Tiszán innen s túli területen szintén feles számmal fordul elő a helyek, hegyek és vizek szláv elnevezése, így a háromszéki *Debren* patak neve nemcsak az abauji *Debröd*, a harsódi *Debréte* falúnevekkel, de *Debreczen* igen régi és nevezetes város nevével is egy eredetű. Nemcsak pannon és marahán területen van *Péntekfalva* s *Péntekfalva*, hanem Besztercze-Naszódmegye egyik kis községét is *Péntek*-nek nevezik s van ezenkívül Szolnok-Doboka megyében is egy *Oláh-Péntek* (*Pintyikul rumuneszk*) s Kolozsmegyében egy *Szász-Péntek* (*Pintyik*) nevű kis község. A *Szombatfa* vas megyei falúnévnek pannon területen s *Szombathely* városnévnek ugyanott az erdélyi részekben megfelel *Szombatfalva* Udvarhelyben, *Alsó- és Felső-Szombatfalva* Fogarasmegyében, *Mező-Szombattelke* Kolozsmegyében. Nagyon idején volna behatóan foglalkoznunk hazánk földrajzi nomenklaturájának azon jelentékeny részével is, mely a pannon és marahán területen kívül esik s egyzersmind a székely nyelvjárás szláv eredetű közszevaival. Úgy látszik, hogy azon szlávok, a kik hazánk keleti részét lakták, nyelvükre nézve a pannon és marahán szlávokkal igen közeli rokonságban álltak. Az oláh nyelv szláv jövevényszavaival sokban megegyező phonetika nyilvánul a székely nyelvjárás szláv eredetű közszevaiban s földrajzi elnevezéseiben s illetéknépen az ószlovén nyelv keleti határa talán a régi Ételköz keleti határvonalával azonosítható.

Volf György szóban forgó munkája kiváló elismerésre érdemes; olvasója sokat tanulhat belőle és sokra tétetik figyelmessé általa. Élénken óhajtjuk, hogy ez a munka széles körökben tétessék komoly tanulmány tárgyává.

GR. KUUN GÉZA.